

Sposoby eksponowania ludzkiego cierpienia w *Lamencie świętokrzyskim*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Galeria zdjęć interaktywnych](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Teresa Michałowska, *Średniowiecze*, Wrocław 1997, s. 457.
- Źródło: Umberto Eco, *Męka, śmierć, męczeństwo*, [w:] tegoż, *Historia brzydoty*, Poznań 2007, s. 49.
- Źródło: Umberto Eco, *Męka, śmierć, męczeństwo*, [w:] tegoż, *Historia brzydoty*, tłum. A. Gołębiewska, Poznań 2007, s. 49.
- Źródło: Tadeusz Różewicz, *Drewno*, [w:] tegoż, *Poezja*, t. 2, red. J. Stolarczyk, Wrocław 2006, s. 32.
- Źródło: *Psalm 38 (37)*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. W przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, wyd. trzecie poprawione, Poznań–Warszawa 1980, s. 602.
- Źródło: *Lament świętokrzyski*, [w:] Teresa Michałowska, *Średniowiecze*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 1999, s. 452–456.

Sposoby eksponowania ludzkiego cierpienia w *Lamencie świętokrzyskim*

Źródło: Naśladowca Rogiera van der Weydena, *Zdjęcie z krzyża*, ok. 1490, domena publiczna.

” Psalm 38 (37)

Błaganie nieszczęśliwego grzesznika

Jestem zgębiony, nad miarę pochylony,
przez cały dzień chodzę smutny.

Bo ogień trawi moje lędźwie
i w moim ciele nie ma nic zdrowego.

Jestem nad miarę wyczerpany i załamany;
skowyczę, bo jęczy moje serce

Źródło: *Psalm 38 (37)*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. W przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, wyd. trzecie poprawione, Poznań–Warszawa 1980, s. 602.

Cierpienie stanowi jedną z tajemnic ludzkiej egzystencji. Udręczony człowiek może odczuwać nie tylko ból fizyczny, ale również trudny do zdefiniowania ból duchowy. Nieprzypadkowo już starogrecy filozofowie, mędrcy indyjscy i myśliciele

chrześcijańscy zastanawiali się, jaki jest sens doświadczanego przez człowieka bólu. Udręka jest więc problemem filozoficznym i religijnym. Jako motyw cierpienie często pojawiało się w literaturze i sztuce średniowiecza. Charakterystycznym przykładem wyeksponowania ludzkiego wymiaru cierpienia oraz reakcji, jakich można doświadczać w związku z tym stanem, jest *Lament świętokrzyski* – liryk znany również pod tytułem *Żale Matki Boskiej pod krzyżem*.

Twoje cele

- Opowiesz o funkcjonowaniu motywu dolorystycznego w średniowieczu.
- Przeanalizujesz sposoby eksponowania cierpienia matki i syna w *Lamencie świętokrzyskim*.
- Nazwiesz przeżycia wewnętrzne podmiotu lirycznego w *Lamencie świętokrzyskim*.
- Wyjaśnisz, jakie funkcje pełnią w wierszu środki stylistyczne.

Przeczytaj

Motyw cierpienia Chrystusa w sztuce średniowiecza

” Tadeusz Różewicz

Drewno

Drewniany Chrystus
z średniowiecznego misterium
idzie na czworakach

cały w czerwonych drzazgach

w cierniowej obroży
z opuszczoną głową
zbitego psa

jak to drewno łaknie

Źródło: Tadeusz Różewicz, *Drewno*, [w:] tegoż, *Poezja*, t. 2,
red. J. Stolarczyk, Wrocław 2006, s. 32.

Albrecht Bouts, *Chrystus bolejący*, fragment,
ok. 1490

Źródło: licencja: CC 0 1.0.

– pisał Tadeusz Różewicz w wierszu *Drewno*.

” Umberto Eco

Męka, śmierć, męczeństwo

Sztuka wczesnochrześcijańska ograniczała się do wyidealizowanych portretów Chrystusa jako dobrego Pasterza. W [ikonografii](#) tego okresu ukrzyżowanie było motywem niedopuszczalnym i można się było odwołać najwyżej do abstrakcyjnego symbolu krzyża. Pojawiła się teza, że unikanie wizerunków umęczonego Chrystusa wynikało z teologicznych kontrowersji i miało być odpowiedzią na [heretycki](#)

pogląd negujący boską naturę Chrystusa i uznający tylko jego człowieczeństwo.

Źródło: Umberto Eco, *Męka, śmierć, męczeństwo*, [w:] tegoż, *Historia brzydoty*, tłum. A. Gołębiowska, Poznań 2007, s. 49.

Giotto di Bondone, *Opłakiwanie Chrystusa*, 1304–1306

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

” Umberto Eco

Męka, śmierć, męczeństwo

Biczowanego, krwawiącego i sponiewieranego, oszpeconego bólem, ukrzyżowanego Chrystusa zacznie uważać się za prawdziwego człowieka dopiero w dojrzałym średniowieczu. W dodatku przedstawienia przybicia do krzyża oraz różnych etapów męki Pańskiej nabiorą głęboko realistycznego charakteru, a cierpienie Chrystusa zacznie być uważane za potwierdzenie jego ludzkiej natury. Na fresku *Opłakiwanie Chrystusa* Giotto [...] wszystkie postaci, nie włączając aniołów, płaczą i budzą współczucie u każdego z wiernych, który chciałby się z nimi identyfikować. Tym torem obraz cierpiącego Chrystusa przeniknie również do kultury renesansu i baroku, wyrażając się w coraz szerzej obecnej idei

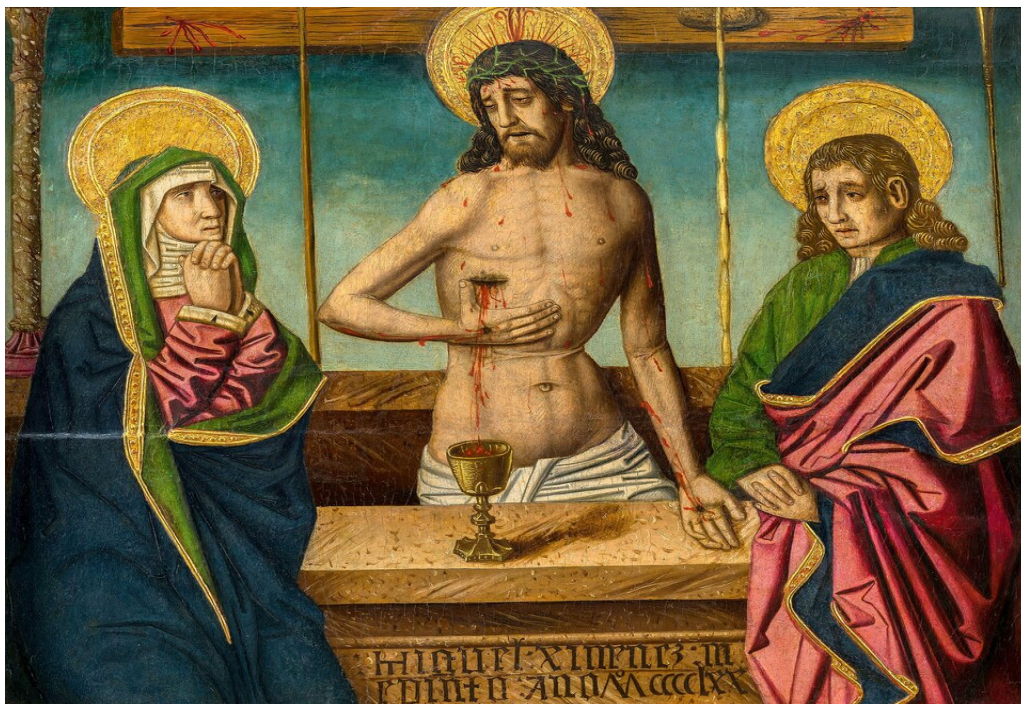
zmysłowości bólu, w świetle której pokazywanie udrećzonego oblicza i skatowanego ciała będzie z jednej strony budzić aprobatę, a z drugiej wywoła reakcję ambiwalentną, w którą mieliśmy do czynienia w filmie *Pasja* Mela Gibsona, który mękę Chrystusa pokazał daleko bardziej brutalnie niż zazwyczaj.

Źródło: Umberto Eco, *Męka, śmierć, męczeństwo*, [w:] tegoż, *Historia brzydoty*, Poznań 2007, s. 49.

Giovanni Bellini, *Imago Pietatis*, 1460–1469

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Miguel Ximénez, *Imago Pietatis*, 1470

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Hans Memling, *Matka Boska z Chrystusem*, ok. 1480

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Lorenzo di Bicci, *Imago Pietatis*, pierwsze ćwierćwiecze XV wieku
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Lament świętokrzyski

Najbardziej znanym utworem w polskiej literaturze, ukazującym ludzki wymiar cierpienia Maryi i Chrystusa, jest *Lament świętokrzyski*. Określa się go jako:

” Średniowiecze

[...] arcydzieło czystej liryki, wyrażające cierpienie osamotnionej jednostki podniesione do godności naglebszego ludzkiego doświadczenia egzystencjalnego.

Źródło: Teresa Michałowska, *Średniowiecze*, Wrocław 1997, s. 457.

Lament świętokrzyski to anonimowy wiersz z końca XV wieku. Jest on nazywany świętokrzyskim, ponieważ pochodzi z klasztoru benedyktynów na Łysej Górze, zwanej Świętym Krzyżem. Liryk ten znany jest również jako *Żale Matki Boskiej pod krzyżem* lub *Plankt świętokrzyski*, co oznacza, że jest to typ [planktu](#) (łac. *planctus* – płacz, narzekanie) – utworu wyrażającego żal z powodu śmierci bliskiej osoby i nawołującego do współcierpienia. Anonimowy autor nie zatytułował swojego wiersza, był to zabieg charakterystyczny dla literatury średniowiecznej, tworzonej na większą chwałę Boga

(łac. [*ad maiorem Dei gloriam*](#)), a nie dla sławy artysty. Dlatego umownie za tytuł tego wiersza przyjmuje się pierwszy wers – *Posłuchajcie, bracia miła*, czyli jego [*incipit*](#). [*Lament*](#) wzorowany był na łacińskiej pieśni (*Stała Matka Bolesciwa*), napisanej w XIII wieku we Włoszech przez Jacopone’a da Todiego. Prawdopodobnie był częścią [*misterium*](#) odgrywanego w Kościele katolickim w Wielki Piątek. *Lament świętokrzyski* uważany jest za jedno z największych arcydzieł liryki średniowiecznej.

” *Lament świętokrzyski*

Posłuchajcie, [*bracia miła*](#),
[*Kcęć wam skorzyć krwawą głowę*](#);
Usłyszycie moj zamętek,
[*Jen mi \[z\]stał w Wielki Piątek*](#).

Pożałuj mię, stary, młody,
Boć mi przyszły [*krwawe gody*](#):
Jednegociem Syna miała
[*I tegociem ożała*](#).

[*Zamęt ciężki dostał się mie, ubogiej żenie*](#),
Widzieć rozkrwawione me miłe narodzenie;
Ciężka moja chwila, krwawa godzin[a],
Widzieć niewiernego Żydowina,
Iż on bije, męczy mego miłego Syna.

Synku miły i [*wybrany*](#),
[*Rozdziel*](#) z matką swoją rany;
A [*wszakom*](#) cię, Synku miły, w swem sercu nosiła,
A takżej tobie wiernie służyła,
Przemow k matce, [*bych się ucieszyła*](#),
Bo już jidziesz ode mnie, [*moja nadzieja miła*](#).

Synku, bych cię nisko miała,

Niecoć bych ci wspomagała:

Twoja główka krzywo wisa, tęc bych ja podparła;

Krew po tobie płynie, tęc bych ja utarła;

Picia wołasz, piciać bych ci dała,

Ale nie lza dosiść twego świętego ciała.

O anjele Gabryjele,

Gdzie jest ono tve wesele,

Cożeś mi go obiecował tako barzo wiele,

A rzekecy: „Panno, pełna jeś miłości!”

A ja pełna smutku i żałości.

Sprochniało we mnie ciało i moje wszytki kości.

Proścież Boga, wy miłe i żądne maciory,

By wam nad dziatkami nie były takie to pozory,

Jele ja nieboga ninie dziś zeźrzała

Nad swym, nad miłym Synem krasnym,

Iż on cirpi męki nie będąc w żadnej winie.

Nie mam ani będę mieć jinego,

Jedno ciebie, Synu, na krzyżu rozbitego.

Źródło: *Lament świętokrzyski*, [w:] Teresa Michałowska, *Średniowiecze*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 1999, s. 452–456.

Słownik

ad maiorem Dei gloriam

(łac.) sentencja oznaczająca „na większą chwałę Boga”

doloryzm

(łac. *dolor* – ból, cierpienie) motyw w sztuce i literaturze średniowiecza eksponujący cierpienie Matki Boskiej i kult śmierci Chrystusa

herezja

(gr. *hairesis* – wybierać, łac. *haeresis*) – przekonanie sprzeczne z ustalonymi wierzeniami lub zwyczajami kościoła lub organizacji religijnej; termin zwykle używany w odniesieniu do nieprawidłowej interpretacji nauk religijnych, używany w odniesieniu do chrześcijaństwa, judaizmu i islamu; przenośnie: odstępstwo od poglądów powszechnie przyjętych

ikonografia

(gr. *eikonographia* – przedstawienie wyobrażenie od *eikon* – obraz , *graphia* – opis)

1. dziedzina badań historii sztuki, której zadaniem jest opis i interpretacja elementów treściowych i symbolicznych w dziełach sztuki;
2. ogół związanych ze sobą dzieł plastycznych

incipit

(łac. *incipere* – zaczynać) pierwsze słowa tekstu, umownie uznawane za tytuł utworu zapisywany w nawiasie kwadratowym, np. [*Posłuchajcie, bracia miła*]

kompasja

(łac. *compassio* – współczucie) litość, miłosierdzie

lamentacja

(łac. *lamentatio* – płacz, jęk) skarga, narzekanie, lament, płacz; także utwór poetycki wyrażający rozpacz, nieszczęście, żalobę

misterium

(łac. *mysterium* – tajemnica, kult religijny) jeden z rodzajów średniowiecznego dramatu liturgicznego

perizonium

(gr. *peri* – wokół + gr. *zone* – pas) materiałowa opaska na biodrach ukrzyżowanego Chrystusa

pieta

(wł. *pietà* – miłosierdzie, litość; z łac. *pietas* – miłość zgodna z powołaniem)
motyw w sztukach plastycznych przedstawiający Matkę Boską trzymającą na kolanach ciało Jezusa zdjętego z krzyża

plankt

(łac. *planctus* – narzekanie, płacz) utwór wyrażający żal po śmierci bliskiej osoby, nawołujący do współcierpienia

Galeria zdjęć interaktywnych

Polecenie 1

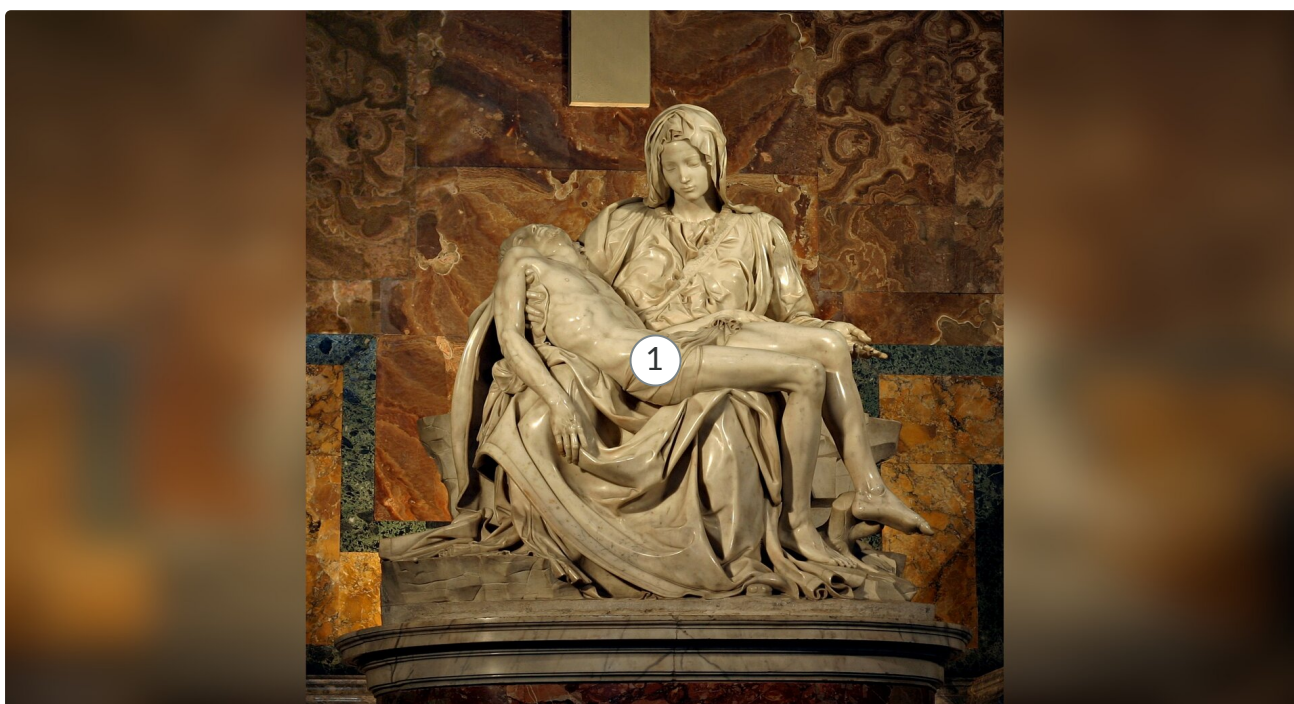
Obejrzyj galerię interaktywną, a następnie wynotuj, w jaki sposób autorzy obrazów eksponowali ludzki wymiar cierpienia Jezusa i Maryi. Uzasadnij swoje spostrzeżenia.

Polecenie 2

Wskaż podobieństwa i różnice w ukazaniu ludzkiego wymiaru cierpienia Chrystusa, jakie można odnaleźć w sztuce średniowiecza oraz w biblijnej Księdze Izajasza i w *Estetyce* Hegla.

Podobieństwa

Różnice

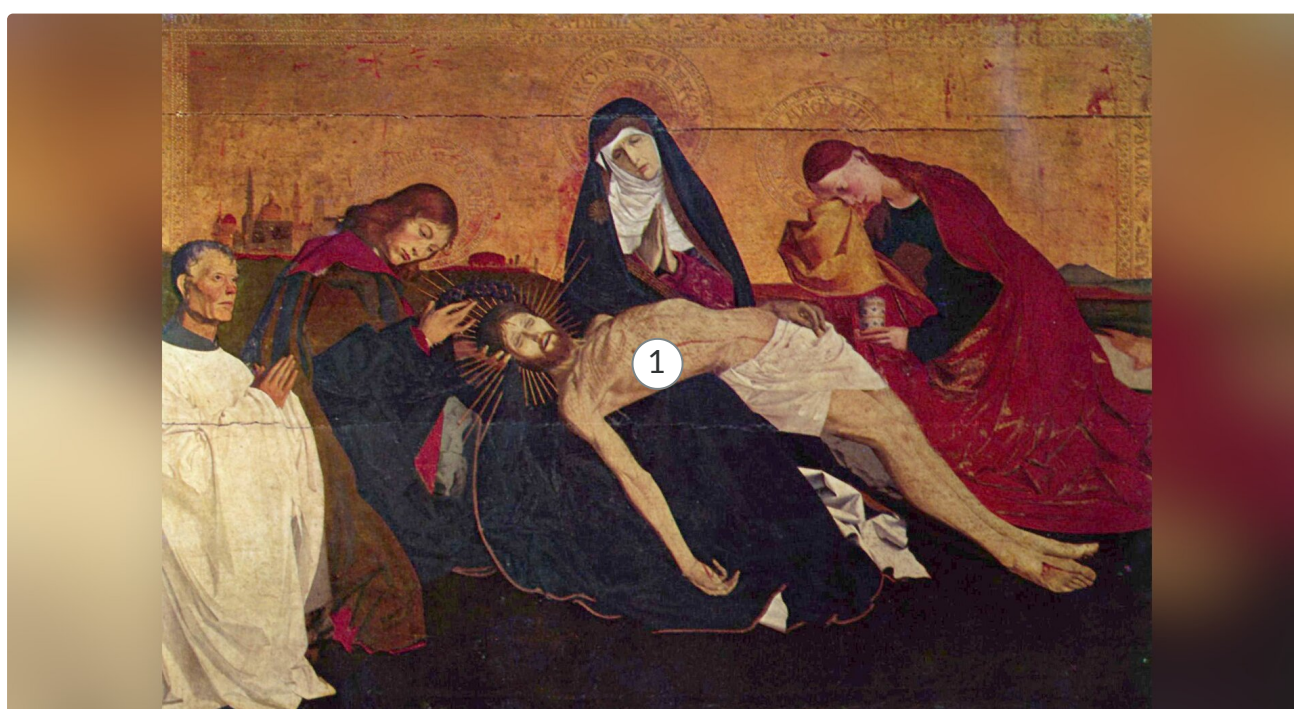

Michał Anioł, *Pietà watykańska*, rzeźba w marmurze, 1489–1500
Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P15Woit3s>

W sztukach plastycznych utrwaliły się różne sposoby ukazywania cierpienia Matki Boskiej po śmierci Chrystusa. Jednym z nich jest pieta (wł. *pietà* – miłosierdzie, litość; z łac. *pietas* – miłość zgodna z powołaniem), czyli przedstawienie Matki Boskiej trzymającej na kolanach martwego Syna.

Michał Anioł, *Pietà watykańska*, rzeźba w marmurze, 1489–1500

Źródło: Stanislav Traykov, licencja: CC BY-SA 3.0.

Michał Anioł, *Pietà watykańska*, rzeźba w marmurze, 1489–1500
Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P15Woit3s>

Schemat piety zachowano na obrazie *Pietà z Awinionu* – Matka Boska trzyma na kolanach ciało Chrystusa zdjęte z krzyża. Twarz Maryi jest pełna powagi, skupienia, a jednocześnie cierpienia i matczynej czułości. Maryi towarzyszy św. Jan Ewangelista, jeden z wybranych uczniów Chrystusa, który wraz ze św. Piotrem został wyznaczony do przygotowania Paschy wielkanocnej. Podczas ostatniej wieczerzy spoczywał na piersi Zbawiciela. Na obrazie widać również Marię Magdalenę, czyli Marię z Magdali, która została jedną z najwierniejszych uczennic Jezusa po tym, jak wypędził z niej złe duchy. Uznawano ją na nawróconą grzesznicę. Po zmartwychwstaniu Jezus ukazał się Marii Magdalenie jako jedynej z kobiet. W lewym rogu przedstawiono postać nieznanego fundatora obrazu. Wokół złotego tła

uwagę zwraca napis z fragmentem biblijnej Lamentacji Jeremiasza: „Wszyscy, co drogą zdążacie, przyjrzyjcie się i patrzcie, czy jest boleść podobna do mojej”.

Pietà z Awinionu, ok. 1455, technika temperowa, Muzeum w Luwrze

Źródło: domena publiczna.

1

Rogier van der Weyden, *Zdjęcie z krzyża*, ok. 1435

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P15Woit3s>

Na obrazie Rogiera van der Weydena *Zdjęcie z krzyża* przedstawiono jedną ze scen pasyjnych – zdjęcie Jezusa z krzyża. Martwe ciało Chrystusa podtrzymuje Józef z Arymatei. Maryja pada zemdlna na ziemię; podobna poza, bladość skóry, zamknięte oczy wskazują na podobieństwo cierpienia matki i syna. Po bokach stoją Jan Ewangelista i Maria Magdalena. Jan Ewangelista jako jedyny z uczniów Jezusa wytrwał pod krzyżem. Jemu więc w godzinie śmierci Jezus powierzył pod opieką swoją Matkę, a z Jana Ewangelisty uczynił syna Maryi. Maria Magdalena zaś od czasów swojego nawrócenia przez Jezusa aż po Jego męczeńską śmierć na krzyżu pozostała najwierniejszą uczennicą.

Rogier van der Weyden, *Zdjęcie z krzyża*, ok. 1435

Źródło: domena publiczna.

1

Rogier van der Weyden, *Chrystus na krzyżu w Maryję i św. Janem Ewangelistą*, ok. 1457–1464

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P15Woit3s>

Aby wyeksponować ludzki wymiar cierpienia Maryi, malarze chętnie odwoływali się do motywu *Stabat Mater dolorosa* (z języka łacińskiego – „Stała Matka bolejąca”, który znany był jako jedna z wielkopostnych sekwencji liturgicznych Kościoła katolickiego. Autorem średniowiecznej sekwencji, na której wzorował się anonimowy autor *Lamentu świętokrzyskiego*, jest żyjący w XII wieku włoski franciszkanin Jacopone da Todi.

2

Jacopone da Todi

Stabat Mater dolorosa

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P15Woit3s>

Stoi Matka obolała,
Łzy pod krzyżem przepłakała,
Gdy na krzyżu Syn jej mrze.

Jakże w duszy jest zmartwiona,
Zasmucona, zachmurzona,
Aż ją poprzeczywał miecz.

Jakże smutnej i strapionej
Matce tej Błogosławionej
Jednorodzonego mieć

I nie łamać się ginącej
Tej pobożnej, tej widzącej
Jednorodzonego śmierć.

Co za człowiek, co nie płacze,
Kiedy Matkę tę zobaczy
W udręczeniu – w takim, o

Kto niezdolny współczuć czule
Bólom Matki Syna bóle?
Czy ma takie serce kto?

Widzi Matka: Syn Jej, Jezus
Bicze przyjął i krzyż przeniósł
Za calutki ludzki grzech.

Widzi słodkie swe Rodzone
Tak śmiertelnie opuszczone,
Jak ostatni traci dech.

Matko, źródło ukochania,
Daj mi siłę współczuwania
Tylu bólom, żalom Twym.

Serce sobie upodoba,
U Chrystusa kochać Boga;
Sercu memu spraw to Ty

Matko Święta, niechby ono
Przybijano i dręczono,
Niech zasiłki Twoje ma.

Zrób mnie godnym uproszenia,
Udzielenia, udręczenia
Z Twego Rodzonego ran

Daj pobożnie z Twymi łzami
Mieć Twój ból z Ukrzyżowanym,
Póki tym nie przejmiesz mnie.

Niech pod krzyżem z Tobą stoję,
Niech łzy Twoje będą moje,
Tego twego płaczu chcę

Panno z Panien Najjaśniejsza,
Już mi nie bądź boleśniejsza,
Tylko daj i mnie łzy lać

Niech Chrystusa śmierć przeniosę,
Mękę zniosę do pomocy,
Niech to przejdę jeszcze raz

Zrób mnie zbitym, poranionym,
Uwięzionym, przepojonym
Krzyżem Syna, Syna krwią.

Płomień ognia mnie nie spali:
Najjaśniejsza mnie ocali
Na ten ostateczny Sąd.

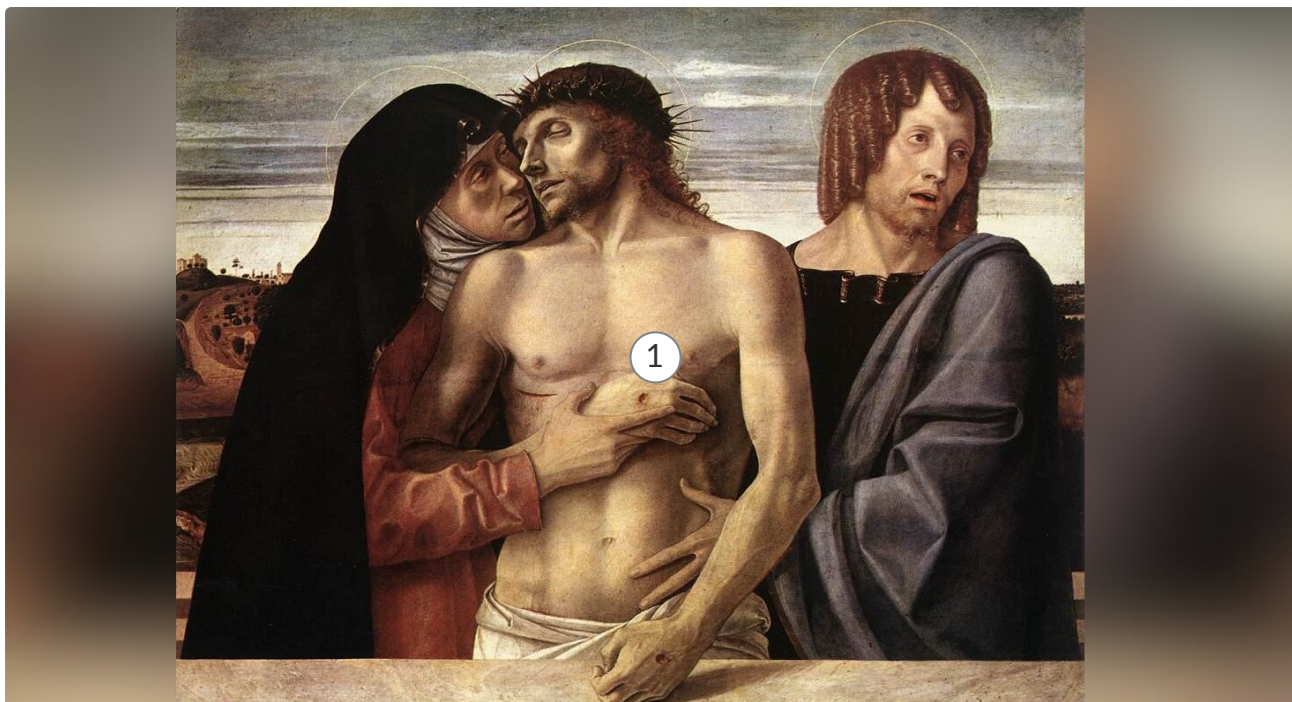
Chryste, a gdy i Ty wyrzysz,
Daj przez Matkę i mnie przybyć
Do zwycięskich Twoich palm.

A gdy ciało będzie zmarłe,
Spraw, niech duszy będą dane
Twoje nieba pełne chwał. Amen.

Źródło: *Jacopone da Todi, Stabat Mater dolorosa*, [w:] *Zrozumieć średniowiecze: wypisy, konteksty i materiały literackie dla uczniów, studentów i nauczycieli*, oprac. R. Mazurkiewicz, Tarnów 1994, s. 136–138.

Rogier van der Weyden, *Chrystus na krzyżu w Maryję i św. Janem Ewangelistą*, ok. 1457–1464

Źródło: domena publiczna.

1

Giovanni Bellini, *Pietà*, 1465

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P15Woit3s>

Informacje o cierpieniu Chrystusa pojawiają się między innymi w biblijnej Księdze Izajasza.

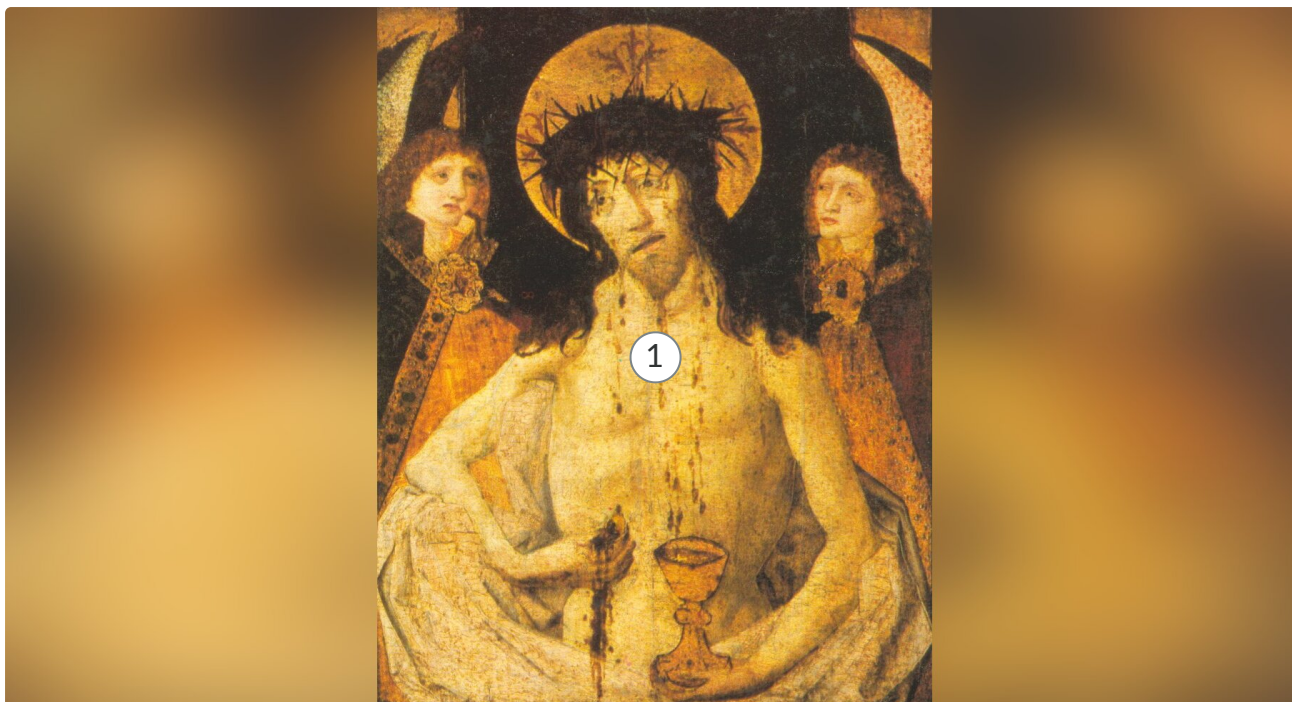
Księga Izajasza 53, 2–7

„Nie miał on wdzięku ani też blasku, aby na Niego popatrzeć, ani wyglądu, by się nam podobał. Wzgardzony i odepchnięty od ludzi, mąż boleści, oswojony z cierpieniem, jak ktoś, przed kim się twarze zakrywa, wzgardzony tak, iż mieliśmy Go za nic. Lecz on się obarczył naszym cierpieniem, On dźwigał nasze boleści, a myśmy go za skazańca uznali, chłostanego przez Boga i zdeptanego. Lecz on był przebity za nasze grzechy, zdruzgotany za nasze winy. Spadła Nań chłosta zbawienna dla nas, a w Jego ranach jest nasze zdrowie. Wszyscyśmy pobłądzili jak owce, każdy z nas się obrócił ku własnej drodze, a Jahwe zwał na Niego winy za nas wszystkich.

Dręczono Go, lecz sam dał się gnębić, nawet nie otworzył swoich ust. Jak baranek na rzeź prowadzony”.

Giovanni Bellini, *Pietà*, 1465

Źródło: domena publiczna.

1

Anonimowy mistrz czeski, *Chrystus bolejący między aniołami*, ok. 1470

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P15Woit3s>

Wyobrażenie bólu Chrystusa opisał między innymi niemiecki filozof epoki romantyzmu Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831).

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Estetyka, II, 1

„Prawdziwym momentem krytycznym życia Chrystusa jest ten, w którym opuszcza on swój jednostkowy byt jako człowieka – Pasja, cierpienie na krzyżu, duchowa kalwaria, śmiertelne męczarnie. [...] Nie można w formach greckiego piękna przedstawić biczowanego Chrystusa, cierniem ukoronowanego, niosącego krzyż na miejsce męki, ukrzyżowanego, konającego w długiej i męczeńskiej agonii”.

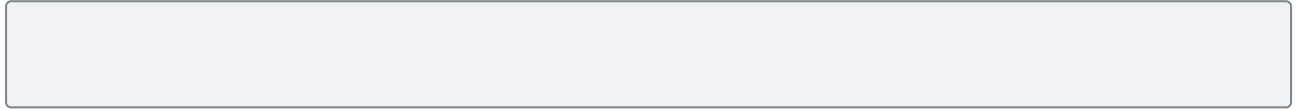
Cytat za: Umberto Eco, *Męka, śmierć, męczeństwo*, przeł. A. Gołębiewska, [w:] tegoż, *Historia brzydoty*, Poznań 2007, s. 53.

Anonimowy mistrz czeski, *Chrystus bolejący między aniołami*, ok. 1470

Źródło: domena publiczna.

Polecenie 3

Sformułuj trzy argumenty uzasadniające tezę, że przedstawione obrazy ilustrują te same emocje Maryi, które zostały ukazane w *Lamencie świętokrzyskim*.

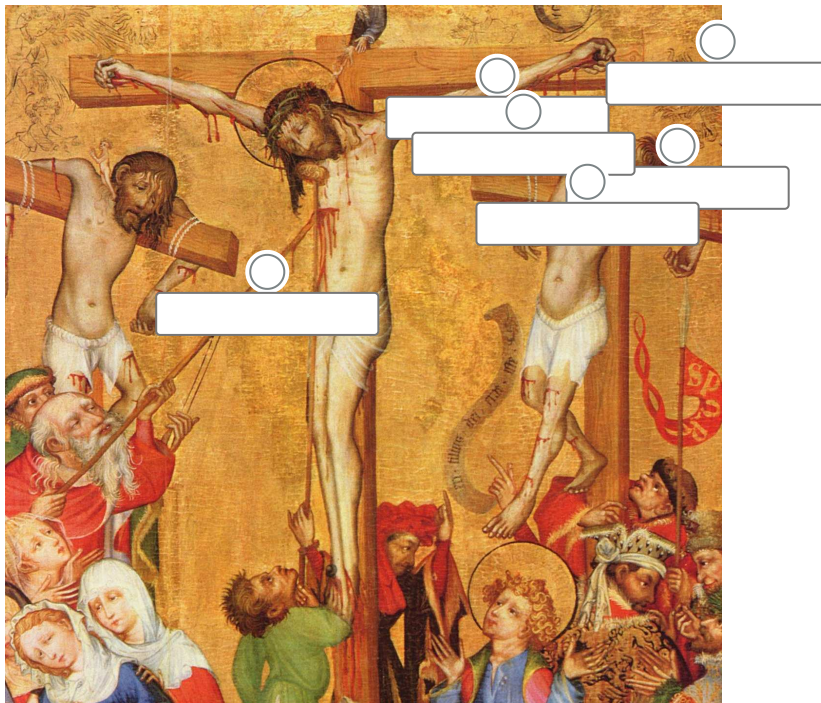
Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Z *Lamentu świętokrzyskiego* wybierz te elementy opisu, które oddają ogrom cierpienia, jakiego Jezus doświadczył podczas kaźni. Przyporządkuj je do punktów zaznaczonych na obrazie.

„Krew po tobie płynie”

„rozkrwawione me miłe narodzenie”

„Nie mam ani będę mieć jinego, Jedno ciebie, Synu, na krzyżu rozbitego.”

„krwawa głowa”

„Widzieć niewiernego Żydowina, Iż on bije, męczy mego miłego Syna.”

„Twoja główka krzywo wisa”

Mistrz Górnego Renu, obraz bez tytułu, The Yorck Project

Źródło: domena publiczna.

Ćwiczenie 2

Zaznacz poprawne odpowiedzi. *Lament świętokrzyski* jest przykładem liryki:

☐

roli

☐

maski

☐

pośredniej opisowej

☐

inwokacyjnej

☐

wyznania

Ćwiczenie 3

Uzasadnij swój wybór z ćwiczenia 2.

Ćwiczenie 4

Na podstawie *Lamentu świętokrzyskiego* scharakteryzuj podmiot liryczny i jego emocje, adresatów monologu lirycznego, sytuację liryczną. Odpowiedź wpisz do tabeli.

Element charakteryzowany	Charakterystyka
podmiot liryczny	
adresaci monologu lirycznego	
sytuacja liryczna	
emocje podmiotu lirycznego	

Ćwiczenie 5

Wyjaśnij, dlaczego wierszu występuje aż czterech adresatów monologu lirycznego. W tym celu uzupełnij formularz, podaj cel wypowiedzi skierowanej do konkretnych adresatów.

Wszyscy ludzie

Jezus Chrystus

Archanioł Gabriel

Inne matki

Ćwiczenie 6

W podanym fragmencie *Lamentu świętokrzyskiego* zaznacz na czerwono wszystkie wyrazy pochodne od wyrazu podstawowego „krew”.

 pochodne wyrazu „krew”

Posłuchajcie, bracia miła,
Kć wam skorzyć krwawą głowę;
Usłyszycie moj zamętek,
Jen mi się zstał w Wielki Piątek.

Pożałuj mię, stary, młody,
Boć mi przyszły krwawe gody;
Jednegociem Syna miała
I tegociem ożała.

Zamęt ciężki dostał się mie, ubogiej żenie,
Widzieć rozkrwawione me miłe narodzenie,
Ciężka moja chwila, krwawa godzina,
Widzieć niewiernego Żydowina,
Iż on bije, męczy mego miłego Syna.

[...]

Synku, bych cię nisko miała,
Niecoć bych ci wspomagała;
Twoja główka krzywo wisa, tęć bych ja podparła,
Krew po tobie płynie, tęć bych ja utarła,
Picia wołasz, piciać bych ci dała,
Ale nie lza dosiąć twego świętego ciała.

Ćwiczenie 7

Sformułuj wniosek, czemu służy nagromadzenie w tekście wyrazów pochodnych od słowa „krew”.

Ćwiczenie 8

Przyporządkuj przykłady do odpowiednich środków stylistycznych.

apostrofy

krwawa głowa

krwawe gody

Synek

rozkrwawione narodzenie

epitety

miły Syn

Żydowin

krwawa godzina

Synku, bych cię nisko miała

zdrobnienia

Proścież Boga, wy miłe i żądne maciory

zamęt ciężki

głowka

O anjele Gabryjele

Synku miły i wybrany

Posłuchajcie, bracia miła

uboga żena

Ćwiczenie 9

Określ, jaką funkcję pełnią w tekście wymienione w poprzednim ćwiczeniu typy środków stylistycznych.

Ćwiczenie 10

Człowiek wobec cierpienia. Napisz esej na 300 słów na podstawie *Lamentu świętokrzyskiego* własnych przemyśleń. Uwzględnij również wybrany kontekst.

Dla nauczyciela

Autor: Sabina Świtała

Przedmiot: Język polski

Temat: Sposoby eksponowania ludzkiego cierpienia w *Lamencie świętokrzyskim*

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;
- 6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;
- 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- 11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

Lektura obowiązkowa

- 6) Bogurodzica; Lament świętokrzyski (fragmenty); Legenda o św. Aleksym (fragmenty); Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią (fragmenty);

Kształtowane kompetencje kluczowe

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne

Uczeń:

- analizuje sposoby eksponowania cierpienia matki i syna w *Lamencie świętokrzyskim*;
- nazywa przeżycia wewnętrzne podmiotu lirycznego;
- wyjaśnia, w jaki sposób za pomocą środków stylistycznych można eksponować ludzkie cierpienia;

- charakteryzuje sposoby przedstawiania cierpienia w wybranych dziełach plastycznych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania

- metoda oglądowa;
- pogadanka;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- metoda aktywna – elementy techniki dramy z obrazu.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- wydrukowane chmurki.

Przebieg zajęć

Faza wstępna

1. Nauczyciel prezentuje uczniom fragmenty dzieł sztuki (Andrea Mantegna: *Chrystus zmarły*, Wiktor Wasniecowa: *Sirin i Alkonost. Ptaki radości i rozpacz*, Hans Memling:

Sąd Ostateczny, Pedro Roldan: *Mater Dolorosa*), prosi, aby po przyjrzeniu się im, uzupełnili zdanie:

Postacie przedstawione na ilustracjach..., świadczą o tym...

2. Podanie celu i tematu zajęć.

Faza realizacyjna

1. Młodzież zapoznaje się z ilustracją interaktywną, następnie każda osoba otrzymuje po dwie chmurki dialogowe i dwie chmurki myśli.

Polecenie:

Przyjrzyjcie się postaci Maryi z obrazu *Pieta z Avinionu* oraz *Zdjęcie z krzyża*. W chmurkach zapiszcie propozycje wypowiedzianych przez nie słów i przemyśleń. Wypełnione chmurki umieśćcie na tablicy.

2. Odczytanie odpowiedzi wywieszonych na tablicy.

3. Nauczyciel mówi, że opis cierpienia bohaterki i jej syna odnajdziemy w utworze *Żale Matki Boskiej pod krzyżem*, który znany jest również pod tytułem *Lament świętokrzyski*. Podaje najważniejsze informacje dotyczące tekstu (m.in. czas powstania, autorstwo, związek z łacińską pieśnią *Stabat Mater Dolorosa*).

4. Uczniowie zapoznają się z tekstem *Lamentu świętokrzyskiego*.

5. Wykonują ćwiczenia 2, 3, 4, 5, 6, oraz 7. Wspólnie z nauczycielem omawiają efekty swojej pracy.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytania podsumowujące.

- W jaki sposób zostało ukazane cierpienie w *Lamencie świętokrzyskim*?
- Gdzie leży granica w ukazywaniu ludzkiego cierpienia w literaturze i dziełach sztuki?

Praca domowa:

Znajdź przykłady współczesnych testów poetyckich, które wpisują się w realizację motywu dorystycznego. Napisz analizę porównawczą *Lamentu świętokrzyskiego* i wybranego tekstu współczesnego.

Materiały pomocnicze:

T. Michałowska, „*Posłuchajcie bracia miła...*” (Szczątek polskiego misterium), [w:] Tejże, *Średniowiecze*, wyd. 5 uzupełnione, Warszawa 1999, s. 448-457.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Uczniowie po zapoznaniu się z materiałami umieszczonymi w galerii zdjęć interaktywnych mogą napisać opis przeżyć wewnętrznych lub monolog wewnętrzny Maryi.